

Aldona Kawęcka

*Instytut Zootechniki Państwowy Instytut Badawczy,
Dział Ochrony Zasobów Genetycznych Zwierząt, 32-083 Balice k. Krakowa*

Hodowla zachowawcza polskiej owcy górskiej odmiany barwnej

W wielu populacjach owiec o dominującej białej barwie okrywy istnieją osobniki dające w kolejnych pokoleniach potomstwo o kolorowej wełnie. W wyniku selekcji i odchowu takich jagniąt, w obrębie ras o białym runie wyodrębniono grupy (odmiany, rasy) barwnych owiec, których wełna wykorzystywana jest zarówno na skalę przemysłową, jak i na potrzeby rękodzielnictwa. Przykładem takiej pracy hodowlanej mogą być: czarna górska owca walij-

ska, czarna owca fryzyjska, barwny merynos australijski czy nasz rodzimy merynos barwny, którego stado wytworzono w latach 80. XX w. w ZZD Kołuda Wielka, należącym do Instytutu Zootechniki PIB.

Barwna owca górska jest rodzimą odmianą starej, prymitywnej i licznej grupy rasowej cakla, występującej od wieków w Karpatach Południowych, która wraz z plemionami wołoskimi przywędrowała na obszar naszego kraju.

Polska owca górska odmiany barwnej (fot. A. Kawęcka) – Coloured Polish Mountain Sheep

Polska owca górska reprezentuje typ wełnistomleczny, jest doskonale przystosowana do surowych warunków klimatycznych górskich i podgórszych obszarów Polski, odporna na choroby, o niewielkich wymaganiach paszowych i silnie rozwiniętym instynkcie stadnym. Lokalna społeczność od wieków opierała swój byt na owczarstwie, a owce górskie dostarczały jej wełnę, skórę, mięso i mleko, które przerabiano na sery według tradycyjnych, przekazywanych z pokolenia na pokolenie receptur. Odmiana barwna utrzymywana była głównie ze względu na kolorową, ciemną wełnę i skóry wykorzystywane do wytwarzania strojów regionalnych i elementów dekoracyjnych. W miarę zmniejszania się zapotrzebowania na te produkty, malała liczba barwnych owiec. Obecnie pogłowie tej odmiany szacowane jest na około 500 sztuk, co stanowi niespełna 5% całej populacji owcy górskiej objętej oceną użytkowości.

Owca górska odmiany barwnej stanowi cenny element różnorodności genetycznej, dlatego też została objęta programem ochrony zasobów genetycznych owiec. Wdrażanie programu rozpoczęto w roku 2000, z populacją wyjściową 100 maciorek i 4 tryków utrzymywanych w 4 stadach. Wyboru zwierząt do stad dokonano na podstawie eksterieru, barwy i charakteru okrywy. Owce w tych stadach objęto oceną wartości użytkowej. Wybrany na tej podstawie materiał z odchowu wykorzystywany jest do zwiększenia populacji (remont i tworzenie nowych stad).

Ocena wartości użytkowej barwnej owcy górskiej obejmuje: ocenę użytkowości rozplodowej (płodność, plenność, odchów jagniąt, wyniki rozrodu), ocenę użytkowości mlecznej, zgodnie z przepisami dotyczącymi owiec użytkowanych mlecznie (masa ciała w 2. dniu życia, w 30. dniu życia, wynik jednego kontrolnego udoju), ocenę użytkowości wełnistej (masa wełny, wyrównanie okrywy, wysadność, sortyment frakcji) oraz ocenę cech charakterystycznych dla barwnej owcy górskiej, takich jak barwa (jednolita brunatna, dopuszczalne białe znamiona głowy i zakończenia ogona) i struktura okrywy włosowej (luźna kosmkowa, wełna mieszana pokrywająca cały tułów, głowę po linię oczu i odnóża do stawów skokowych i nadgarstkowych).

Obecnie w programie ochrony uczestniczy 6 stad (484 maciorki) barwnej owcy górskiej

zlokalizowanych na terenie powiatu nowotarckiego. Prognozowana wielkość populacji w roku 2013 to 1000 owiec-matek. Program realizowany jest przez hodowcę – właściciela stada, Regionalny Związek Hodowców Owiec i Kóz w Nowym Targu, prowadzący księgi dla owiec barwnych oraz Instytut Zootechniki PIB, koordynujący zadania z zakresu ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich.

fot. A. Kawęcka

Barwna owca górska jest okryta mieszaną, grubą wełną o ciemnobrunatnej barwie, która z czasem siwieje lub rudzieje. Typowa jest biała plama (gwiazdka) lub łysinka na głowie i biały koniec ogona. Charakter okrywy włosowej jest nieco różny w porównaniu z odmianą białą, co może wskazywać na inną strukturę zawiązków włosowych.

Przeprowadzone przez Woźniak i in. (2007) badania wykazały trójfrakcyjność wełny – frakcję puchową, przejściową oraz okrywową – z przewagą wagową tej ostatniej. Eksterier owiec barwnych jest zbliżony do białej owcy górskiej.

Masa ciała maciorek wynosi około 40 kg, tryków 50 kg. Tryki są rogate, maciorki zarówno rogate, jak i bezrogie. Plenność owiec górskich waha się w granicach 120-130%. Według danych Polskiego Związku Owczarskiego plenność barwnych owiec górskich wynosiła 123,9% w roku 2007 (tab. 1) i była nieco niższa

fot. A. Kawęcka

od stwierdzonej dla populacji białych owiec górskich (124,7%). Maciorki mogą być użytkowane rozplodowo już w pierwszym roku życia, po osiągnięciu 35 kg masy ciała. Masa ciała

jagniąt barwnej owcy górskiej po urodzeniu, w zależności od płci i typu urodzenia, waha się od 2,8 do 3,4 kg. Średnia masa ciała w wieku około 30 dni wynosi od 8,7 do 10,1 kg (tab. 2).

Tabela 1. Kształtowanie się wskaźników rozrodu barwnej owcy górskiej w latach 2005–2007
Table 1. Reproductive parameters of Coloured Mountain Sheep in 2005–2007

Wskaźnik – Parameter (%)	2005	2006	2007
Płodność – Fertility	97,9	99,6	99,7
Plenność – Prolificacy	109,1	133,2	123,9
Odchów jagniąt – Lambs raised	95,2	92,9	95,1
Użytkowość rozplodowa – Reproductive performance	101,7	123,2	117,4

Tabela 2. Masa ciała jagniąt w stadzie barwnej owcy górskiej
Table 2. Body weight of lambs in a flock of Polish Mountain Sheep

Płeć i typ urodzenia Sex and type of birth	Liczba jagniąt No. of lambs	Średnia masa ciała po urodzeniu (kg) Mean body weight at birth (kg)	Średnia masa ciała w wieku 28 (30) dni (kg) Mean body weight at 28 (30) days of age (kg)
Tryczki – Rams	64	3,2	9,6
Pojedynki – Single	51	3,3	9,7
Bliźnięta – Twin	13	2,8	9,2
Maciorki – Ewes	63	3,3	9,9
Pojedynki – Single	55	3,4	10,1
Bliźnięta – Twin	6	3,3	8,7

Stan wiedzy o potencjale produkcyjnym ras rodzimych jest ciągle niewystarczający, dlatego też w programie ochrony przewidziano działania mające na celu charakterystykę tych ras, zarówno pod względem użytkowym, jak i genetycznym. Dotyczy to szczególnie owcy barwnej, gdyż odmiana ta nigdy nie była objęta pracą hodowlaną i jest rasą praktycznie nieznaną, nie prowadzono także dotąd żadnych badań pozwalających na ocenę jej użyteczności.

Obecnie w Instytucie Zootechniki PIB realizowany jest temat, którego celem jest charakterystyka użyteczności wełnistej, mlecznej, mięsnej i rozplodowej barwnej owcy górskiej. W czasie trwania doświadczenia maciorki polskiej owcy górskiej odmiany barwnej poddane zostały indywidualnej kontroli mleczności. Wstępne wyniki

badania przedstawiono w tabeli 3. Średnia wielkość udoju wahała się od 278,6 ml w maju do 384,6 ml w sierpniu. Wydajność mleka za okres doju wynosiła 33,3 l. Pobrane od maciorek mleko poddano analizom na zawartość podstawowych składników przy pomocy aparatu Milcoscan. Średnia zawartość kazeiny w mleku owiec barwnych wynosiła 5,3%, tłuszczu 7,8%, białka 6,5% i suchej masy 19,7%. Zawartość poszczególnych składników zmieniała się wraz z miesiącem laktacji (tab. 3). Dane zebrane w ciągu dwóch sezonów, z uwzględnieniem czynników, takich jak wiek matek i typ wykotu, posłużą do oceny użyteczności mlecznej barwnych owiec górskich. Pełna charakterystyka rasy pozwoli określić jej przydatność w zrównoważonej produkcji rolniczej i uzyskiwaniu ekologicznych, markowych produktów.

Tabela 3. Wydajność i skład chemiczny mleka owiec odmiany barwnej w kolejnych miesiącach doju
Table 3. Yield and chemical composition of milk from Coloured sheep by month of milking

Parametr <i>Parameter</i>	Wydajność <i>Yield</i>	Kazeina <i>Casein</i>	Tłuszcz <i>Fat</i>	Białko <i>Protein</i>	Laktoza <i>Lactose</i>	SM/DM	SNF
Miesiąc <i>Month</i>	(ml)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)
Maj <i>May</i>	278,6	5,01	6,79	6,13	4,72	18,73	11,33
Czerwiec <i>June</i>	242,8	4,95	7,71	6,1	4,66	19,28	11,09
Lipiec <i>July</i>	257,7	5,13	9,14	6,3	4,56	20,09	11,1
Sierpień <i>August</i>	384,6	6,07	7,74	7,6	4,45	20,6	12,44

Literatura

Pakulski T., Osikowski M. (2001). Barwne owce – relikw przeszłości czy też możliwość uatrakcyjnienia produkcji owczarskiej. *Rocz. Nauk. Zoot., Supl.* 11, 287–291.

Program ochrony zasobów genetycznych owiec (2005). Wyd. własne IZ, Kraków.

PZO. (2008). Hodowla owiec i kóz w Polsce w 2007 roku. Warszawa.

Woźniak A., Niżnikowski R., Popielarczyk D., Strzelec E. (2007). Charakterystyka grubości wełny mieszananej u polskiej owcy górskiej odmiany barwnej. *Ann. UMCS, sec. EE, XXV* (1): 51–54.

CONSERVATION BREEDING OF COLOURED POLISH MOUNTAIN SHEEP

Summary

Coloured Mountain Sheep are a native variety of the old, primitive and large breed group known as Zackel that has been found for many centuries in Southern Carpathian Mountains. They were brought to Poland by Wallachian tribes. Polish Mountain Sheep are wool-and-milk producing animals. They are very well adapted to harsh conditions of Polish mountain and submontane areas, resistant to diseases, undemanding in feed and show a strong flock instinct.

The present population is estimated to be around 500 sheep, which forms less than 5% of the whole population of performance-tested Mountain Sheep. The breed has been included in the sheep genetic resources conservation programme as a valuable component of genetic variation. The programme has been implemented since 2000 based on an initial population of 100 ewes and 4 rams kept in 4 flocks. The animals were chosen based on the evaluation of body conformation, coat colour and coat type. The sheep from these flocks are performance tested. Sheep raised in this way are used to increase the population (replacement and establishment of new flocks).

At present, the National Research Institute of Animal Production carries out a project to characterize the wool, milk, meat and reproductive performance of Coloured Mountain Sheep. Full description of the breed will show if it is suitable for sustainable agricultural production and for production of quality organic products.